

MIESTO ČESKÉHO JAZYKA V JAZYKOVEJ PRÍPRAVE ZAHRANIČNÝCH ŠTUDENTOV NA SLOVENSKÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH

CZECH LANGUAGE IN LANGUAGE PREPARATION
OF FOREIGN STUDENTS AT SLOVAK UNIVERSITIES

MARTINA ULIČNÁ

Abstrakt

Interkomprehenzia ako schopnosť pochopiť text v istom cudzom jazyku na základe rodného jazyka alebo na základe vedomostí z iného cudzieho jazyka nadobudnutých štúdiom sa na Slovensku často spomína v súvislosti s výučbou cudzích jazykov. Vzhľadom na typologickú a genetickú príbuznosť a intenzívne kontakty v blízkej i vzdialenejšej histórii je slovensko-česká jazyková blízkosť predpokladom úspešného pochopenia českého písaného i hovoreného textu cudzincami, ktorí študujú slovenčinu ako cudzí jazyk. V slovenskej jazykovej praxi sú intenzívne česko-slovenské jazykové kontakty dôvodom, prečo hovoríme o mieste interkomprehenzívneho kurzu češtiny v rámci výučby slovenčiny ako cudzieho jazyka.

Kľúčové slová: interkomprehenzia, slovenský jazyk pre cudzincov, český jazyk na Slovensku, slovensko-česká kontrastívna komparatistika.

Abstract

Intercomprehension as the ability to understand a text in a certain foreign language based on the native language or on the basis of knowledge of another foreign language acquired by the study is often mentioned in connection with the teaching of foreign languages in Slovakia. Given the typological proximity, genetic kinship and intensive contacts in near and far history, Slovak-Czech language proximity is a prerequisite for successful understanding of Czech written and spoken text by foreigners who study Slovak as a foreign language. In Slovak language practice, these Czech-Slovak intensive language contacts are the reason why we are talking about the place of an intercomprehensive Czech course in the teaching of Slovak as a foreign language.

Keywords: intercomprehension, Slovak language for foreigners, Czech language in Slovakia, Slovak-Czech contrastive comparative studies.

Úvod

Zásadnými trendmi v jazykovom vzdelávaní, ktoré výrazne ovplyvňujú kontext výučby jazykov a jej metodiku a zároveň naznačujú možnosti jej ďalšieho smerovania, sú v súčasnosti viacjazyčnosť a multikulturalizmus. Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky (ďalej len SERR) zámery a ciele tohto trendu charakterizuje nasledujúcim spôsobom: „*Viacjazyčný prístup [...] zdôrazňuje fakt, že individuálna jazyková skúsenosť jednotlivca v jeho kultúrnom kontexte sa rozširuje od jazyka, ktorý sa používa v rodine, smerom k jazyku, ktorý používa spoločnosť, a potom k jazykom iných národov (či sa ich učí v škole alebo na vysokej škole, alebo si ich osvojí bezprostredným kontaktom s jazykom), pričom učitelia sa rozumovo striktné nerozlišuje medzi týmito jazykmi a kultúrami, ale naopak, buduje si komunikačnú kompetenciu, ku ktorej prispievajú všetky poznatky a skúsenosti s jazykom a v ktorej jazyky sú vo vzájomnom vzťahu a navzájom na seba pôsobia*“ (SERR 2017, s. 8).

Základy položené uvedenými odporúčaniami SERR v jazykovom učení ďalej rozvíja metodika interkomprehenzie. „*Pri tejto metóde sa využíva práve príbuznosť mnohých lexikálnych, ale aj gramatických javov. Umožňuje a uľahčuje porozumenie daného textu jazyka, ktorý študent bežne neovláda, ale týmto spôsobom sa učí čo najrýchlejšie a najlepšie mu*

porozumieť“ (Chovancová, Mešková a kol. 2015, s. 5). V podobe, ako je interkomprehenzia definovaná a predstavená v publikácii Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures (ďalej len FRPAL) z r. 2012, je interkomprehenzívny prístup k učeniu jazykov v prvom rade zameraný na receptívne zručnosti. Dôležité v tejto súvislosti je, že interferencia vyplývajúca z genetickej príbuznosti jazykov, ktorú často považujeme za zásadný problém v jazykovom vzdelávaní, sa v metodike tohto prístupu nevníma negatívne. „Metódou interkomprehenzie medzi príbuznými jazykmi sa viacero jazykov jednej jazykovej skupiny študuje paralelne; sú to jazyky blízke rodnému jazyku učiaceho sa (alebo jazyku vzdelávania) alebo sú blízke už naučenému jazyku. Tento prístup sa systematicky zameriava na receptívne zručnosti, keďže vo výučbe nového jazyka je rozvoj porozumenia najpraktickejším spôsobom využitia znalosti iného príbuzného jazyka“ (FREPA 2010, s. 6).¹

Príbuznosť slovanských jazykov, podobnosť ich morfológicko-syntaktickej štruktúry a jadra slovnej zásoby vyplývajúca zo spoločného praslovanského východiska sú predpokladom, na základe ktorého lingvistika v súčasnosti novým spôsobom pozerá na výskum možností, obmedzení a úskalí i celkovej perspektívy rozvíjania receptívneho multilingvizmu a interkomprehenzie v rámci tejto jazykovej rodiny. Odlišnosti a podobnosti v gramatickej stavbe vnútornej konštrukcie a miera predpovedateľnosti resp. prekvapivosti použitej lexiky a ich úloha v procese percepcie ďalšieho slovanského jazyka ako príbuzného rodnému jazyku percipienta otvárajú perspektívu hlbšieho chápania procesu dekodovania jazykovo stvárnenej informácie vo viacjazyčnom prostredí, a to tak kvalitatívne, ako aj kvantitatívne, pričom sa výskum zvyčajne sústreďuje len na jeden druh percepcie – prijímanie napísaného textu (čítanie textu v ďalšom slovanskom jazyku) alebo vnímanie lineárneho počutého textu (počúvanie informácie v ďalšom slovanskom jazyku).

Z vyššie uvedenej definície viacjazyčnosti podľa SERR vyplýva odporúčanie zaujímať sa vo zvýšenej miere o jazyky okolitých krajín, pričom z hľadiska jazykovej príbuznosti sú ideálnym východiskom pre rozširovanie jazykovej i multikultúrnej kompetencie používateľov slovenčiny jazyky ďalších slovanských národov žijúcich v bezprostrednej geografickej blízkosti Slovenskej republiky – západoslovanská čeština a poľština či o niečo jazykovo vzdialenejšia východoslovanská rusínčina a ukrajinčina. Všetky tieto jazyky sú tiež jazykmi národnostných menšín zastúpených na území Slovenskej republiky.

Medzi poľským jazykom a východoslovenskými dialektmi existuje množstvo hláskoslovných paralel (napr. slovný prízvuk na penultime, nedostatok vokalickej kvantity, výskyt konsonantov *ś*, *ź*, asibilácia *d*, *t* na *dz*, *c*) a podobnosti existujú i na morfológickej a lexikálnej rovine. Poľský jazyk však v zásade Slováci vnímajú ako cudzí jazyk. Kontakty medzi spisovnou slovenčinou a poľštinou vzhľadom na odlišný historický vývin poľského a slovenského národa neboli ani na regionálnej úrovni dlhodobé a intenzívne. Podobne i vo východnom areáli východoslovenských nárečí sú prechodné dialekty, ktoré sa vyznačujú fonetickými, morfológickými i lexikálnymi paralelami s rusínskymi a ukrajinskými dialektmi (výslovnosť mäkkých *s*, *z*, odlišenie výslovnosti *i/y*, pohyblivý a voľný slovný prízvuk, charakter gramatických prípon mennej i slovesnej flexie, lexikálne paralely), prijímanie rusínskeho alebo ukrajinského jazyka ako blízko príbuzných a relatívne zrozumiteľných však nie je o nič intenzívnejšie ako v prípade poľského jazyka.

Diametrálne odlišné je vnímanie českého jazyka na Slovensku. Dôvodom nie je len fakt, že slovenský a český jazyk sú geneticky blízko príbuzné jazyky. Vzájomné vzťahy medzi oboma národmi i jazykmi boli v histórii vždy veľmi intenzívne. Slováci v minulosti používali češtinu

¹ In the approach of *inter-comprehension between related languages* several languages of the same linguistic family are studied in parallel; these are either languages related to the learner's mother tongue (or the language of education) or related to a language already learnt. In this approach there is systematic focus on receptive skills, as the development of comprehension is the most tangible way of using the knowledge of a related language to learn a new one.

ako jazyk oficiálnych písomností, umeleckej tvorby či liturgický jazyk a historicky zblížovanie slovenčiny a češtiny veľmi ovplyvnila i politicko-spoločenská situácia v spoločných štátnych útvaroch v rokoch 1918 – 1993. V tomto období významnú genetickú i typologickú blízkosť jazykov prehlbovali i vzájomné jazykové kontakty a podporovala ju aj existencia celoštátnych dvojjazyčných médií a samozrejme intenzívne kultúrne, spoločenské, ale i pracovné kontakty predstaviteľov oboch národov.

Ak porovnáme súčasnú spisovnú slovenčinu so spisovnou češtinou, podľa výskumov F. Uhera „*existuje medzi češtinou a slovenčinou formálna a významová zhoda v textoch v rozsahu 38%, čiastočná zhoda v rozsahu 46%, komunikačne problémová slovná zásoba predstavuje 16%. Napríklad z 500 najfrekvencovanejších lexém je 230 úplne zhodných (t. j. 46%), 154 (30, 8%) čiastočne zhodných a 116 (23, 2%) celkom odlišných*“ (Sokolová 2005, s. 7).

Dobrá skúsenosť väčšiny Slovákov s prijímaním českého hovoreného i písaného textu je príkladom fungovania pasívneho porozumenia českého jazyka i bez aktívneho používania češtiny v jej prirodzenom prostredí. Táto skúsenosť sa vytvára vďaka dlhodobému a neustálemu kontaktu s českým jazykom sprostredkovaným kultúrou – kinematografiou, literatúrou či populárnou hudbou, médiami – českým rozhlasovým a televíznym vysielaním a internetom, ktoré Slováci sledujú i po rozdelení spoločného štátu v r. 1993. Čeština pre Slovákov zvyčajne nie je predmetom ich záujmu či štúdia, využívajú i sprostredkovaciu funkciu tohto jazyka blízkeho slovenčine na získavanie informácií z pracovnej oblasti, ale i na oddych a zábavu – v neposlednom rade je pre slovenského diváka a čitateľa zaujímavá nielen pôvodná česká kultúra ale i zahraničné literárne či kinematografické diela v českom preklade či dabingu.

S kontaktovaním jazyka v slovenčine, ktoré sa často označujú ako bohemizmy, sa v rámci problematiky kultivovania individuálneho jazykového prejavu stretávame i v súčasnosti. Mnohí používatelia slovenčiny ako rodného jazyka majú problém identifikovať nespisovnú lexiku i gramatické kontaktové javy, ktoré sú v hovorovej slovenčine pomerne frekvencované a ktoré slovenčina prijala z českého jazyka. Vzhľadom na charakter kontaktu s českým jazykom Slováci bez skúsenosti s aktívnym používaním češtiny a bez znalostí získaných teoretickým štúdiom češtiny však zvyčajne neovládajú v dostatočnej miere ani základné gramatické pravidlá a v prípade potreby produktívneho používania jazyka či už v ústnej alebo v písomnej podobe intuitívne aplikujú slovenskú normu pri výbere lexiky i v procese vytvárania slovných či vetných konštrukcií. Najčastejšou voľbou Slováka v ústnej komunikácii s Čechmi preto zostáva použitie slovenčiny a očakávanie ústretovosti českého partnera v recepcii slovenčiny analogicky tomu, ako je Slováka pripravený pochopiť český text a komunikovať s partnerom hovoriacim po česky. Ďalšou možnosťou je prispôsobovanie ústneho prejavu pri vzájomnej komunikácii, ktoré môže vyústiť i do vytvárania aktuálneho jazykového kódu s prvkami oboch jazykov a slúžiaceho na dorozumievanie práve medzi nositeľmi týchto dvoch jazykov.

Jednoduchým príkladom neovládania normy českého jazyka Slováckmi je napr. voľba formy adjektíva v rámci kategórie zhody so substantívom v rode, čísle a páde: správna distribúcia tvarov *dobrý, dobrá, dobré, dobří, dobrej*. Rozdiely v tvaroch adjektív (najmä v pluráli) sú ešte sprevádzané častými dvojtvarmi vyplývajúcimi z existencie obecnej češtiny, ktorá je v ústnej ale i v neformálnej písomnej komunikácii frekvencovaná. V prípade tvaru *dobrej* a pre stredný rod a plurál i tvaru *dobrý* ide o formy adjektíva v obecnej češtine, ktorá je však v ústnej komunikácii častým javom. Výučba češtiny ako cudzieho jazyka na úrovni A1 – A2 sa vo svojom obsahu jednoznačne vyhýba obecnej češtine (Hádková, Línková, Vlasáková 2005, s. 2), pre potreby identifikácie foriem typických pre obecnú češtinu pri percepcii sú však napr. v prehľade menšej flexie k učebniciam češtiny ako cudzieho jazyka zahrnuté i tieto varianty gramatických tvarov už pre najnižšie úrovne ovládania jazyka (napr. Holá, Bořilová 2014, Príloha s. 47 – 67). Správna distribúcia foriem adjektíva *dobrý* je nasledovná:

<i>dobrý/dobrej</i> student	<i>dobří/dobrý</i> studenti
<i>dobrý/dobrej</i> banán	<i>dobré/dobrý</i> banány
<i>dobrá</i> studentka	<i>dobré/dobré</i> studentky

dobré/dobrý auto*dobrá/dobrý* auta

Napriek faktu, že rodení používateľa slovenského jazyka, ktorí majú istú skúsenosť s prijímaním textov v českom jazyku, zvyčajne nedokážu správne priradiť všetky formy adjektíva k substantívam, ich porozumenie českému textu to nijako nesťažuje. Tento fakt považujeme za zásadný pri uvažovaní o koncepcii základného kurzu porozumenia českému písomnému textu pre cudzincov študujúcich, resp. ovládajúcich slovenský jazyk na úrovni B2 a vyššie.

Podobne rozdiely na lexikálnej rovine, napr. rôzne prostriedky slovotvorby (*žiačka* čes. *žákyně*) alebo použitie podobných slovotvorných prostriedkov pri tvorení slov s rôznou slovotvornou motiváciou (*mäsiar* – čes. *řezník*), nie sú dôvodom pre zásadné nepochopenie lexikálnych jednotiek, rovnako ako nedostatok istých lexikálno-gramatických prostriedkov v slovenčine nie je dôvodom na problémy v pochopení významu lexém v českom jazyku, a to i napriek tomu, že slovenský percipient nedokáže presne uchopiť významový rozdiel existujúci v cudzom jazyku (češtine), napr. rozdiel medzi českými adjektívami *obecný* – *obecní*.

Fakt výraznej synchrónnej zhody gramatickej stavby českého a slovenského jazyka a ich slovnej zásoby je dobrým predpokladom pochopenia českého komunikátu aj v prípade, že slovenčina nie je rodným jazykom komunikujúceho a tento človek nemá predchádzajúcu skúsenosť s komunikáciou v češtine. Na druhej strane je paradoxné, že neznalosť nespisovných kontaktoých javov (bohemizmov) v slovenčine je v tomto prípade hendikepom pre študentov slovenčiny ako cudzieho jazyka pri percepcii textu v českom jazyku.

Osobitnú pozornosť si v tomto ohľade zaslúžia zahraniční Slováci. Dá sa predpokladať, že i keď žijú v slovenských komunitách a slovenčinu používajú nielen v domácom prostredí, ale i v rámci spoločenských kontaktov v širšej slovenskej komunite a školách, porozumenie češtiny Slováckmi narodenými a žijúcimi v zahraničí nie je stimulované podnetmi v českom jazyku s takou intenzitou a frekvenciou ako je to v stredoeurópskom kultúrnom prostredí a teda sa dá očakávať, že rozsah a hĺbka tohto pochopenia nie je taká komplexná.

Viacjazyčnosť v jazykovom vzdelávaní

Zahrnutie češtiny ako ďalšieho jazyka do jazykovej prípravy vysokoškolských študentov v podobe interkomprehenzívneho kurzu nemá za cieľ aktívne ovládanie nového jazyka. Výsledkom jazykového vzdelávania ako ho chápe koncepcia viacjazyčnosti sa prostredníctvom rozširovania repertoáru jazykov stáva permanentné rozširovanie a obohacovanie komunikačnej kompetencie. Cieľom vzdelávania nie je zvládnutie ďalšieho jazyka resp. ďalších jazykov každého izolovane, ale práve budovanie schopnosti komunikovať. SERR (s. 135) zároveň pripomína, že viacjazyčná a plurikultúrna kompetencia sú vo všeobecnosti nevyvážené, keďže učitelia sa vo všeobecnosti lepšie zvládnu jeden jazyk ako ostatné a teda profil získaných kompetencií v jednom jazyku sa líši od profilu týchto kompetencií v ostatných jazykoch (napríklad vynikajúca ústna kompetencia v dvoch jazykoch, ale len dobrá písomná kompetencia v jednom z nich). Nepochybne pri budovaní pasívneho porozumenia nedochádza k harmonickému rozvoju všetkých jazykových zručností, kultúrne povedomie cudzinca je však vďaka nej komplexnejšie (porovnaj SERR, s. 136).

Oproti výučbe ďalších cudzích jazykov, v procese ktorej sú Slováci i Neslováci v porovnateľnej situácii, keďže v oboch prípadoch je predmetom výučby iný než rodný jazyk, vzniká pri výučbe slovenčiny pre cudzincov v jazykovom vzdelávaní špecifická situácia, keď jazyk, ktorý študenti v rámci jazykovej prípravy študujú ako cudzí, je v slovenskom jazykovom prostredí zároveň i kontaktným jazykom a rovnako i sprostredkovacím jazykom v rámci štúdia odborných predmetov. Cudzinci, ktorí majú záujem o vysokoškolské štúdium na slovenských vysokých školách v slovenskom jazyku a slovenčina nie je ich rodný jazyk, musia preukázať na prijímacom konaní dosiahnutie istej úrovne ovládania slovenského jazyka. Zvyčajne ide o úroveň B2 podľa definície SERR. Ide o úroveň ovládania jazyka, ktorá vytvára predpoklady na zvládnutie jazyka odborných predmetov, predpokladá bezproblémové zvládnutie percepcie

teoretických poznatkov v rozsahu porovnateľnom so študentmi so slovenčinou ako rodným jazykom a ponúka dostatočne rozsiahlu bázu jazykových prostriedkov a komunikačných návykov na rozširovanie produktívnych jazykových zručností.

Vo svojom obsahu má výučba slovenčiny pre cudzincov za úlohu ďalej rozvíjať komunikačné kompetencie študentov, systematizovať používanie jazykových prostriedkov potrebných pre dostatočnú jazykovú kompetenciu tak, aby sa výučbou slovenčiny podporilo ďalšie odborné vzdelávanie a vytvorili sa vhodné predpoklady pre praktické využitie získaných vedomostí a tiež nadobudnutých jazykových kompetencií v reálnych komunikačných situáciách.

Vzhľadom na vnímanie českého jazyka na Slovensku ako neustále latentne prítomného a na potrebu zachovania flexibility v meniacom sa jazykovom a kultúrnom kontexte v krajine, v ktorej študenti dlhodobo žijú, študujú a mnohí z nich v budúcnosti plánujú pracovať, považujeme pre cudzincov, ktorí získavajú vzdelanie na slovenských vysokých školách, za potrebné oboznámiť sa okrem slovenčiny i s českým jazykom.

Slovenčina slúži zahraničným študentom ako dorozumievací jazyk v krajine, v ktorej sa rozhodli študovať. Zároveň je pre nich i vyučovacím jazykom, v ktorom získavajú deklaratívne vedomosti bez akcentovania potreby rozvíjať a budovať jazykovú kompetenciu. Z pohľadu života a práce v prostredí, v ktorom sa štandardne očakáva dobrá úroveň pasívneho porozumenia češtiny, sú v porovnaní so Slovákami cudzinci samozrejme v nevýhode. Ich znalosti slovenčiny sú obmedzené, no v prípade Slovanov sa môžu oprieť i o znalosti z rodného jazyka a v prípade Neslovanov je pre nich pomôckou pre pochopenie českého textu prítomnosť internacionalizmov. Paralely medzi češtinou a slovenčinou v odbornom texte s významným zastúpením medzinárodných slov a termínov považujeme za východisko, v ktorom je možné sústrediť sa na podobnosť a paralelnosť jazykových javov. Jazyk sa v takomto texte stáva sprostredkovateľom faktických informácií, ktorých znalosť spätne prispieva k pochopeniu jazykových prostriedkov použitých na explikáciu týchto informácií.

Dostatočne rozsiahly repertoár jazykových prostriedkov v rámci komunikačnej kompetencie v slovenskom jazyku v spojení so schopnosťou porozumieť komunikátu v češtine a ústretovosť českého partnera, jeho pripravenosť prijímať i nedokonalé jazykové prejavy v slovenčine, predstavujú východiskovú bázu na úspešné dorozumenie sa i bez dokonalých znalostí slovenčiny na jednej strane a češtiny na strane druhej.

Viacjazyčná kompetencia cudzinca sa tak rozširuje nielen v rámci ďalšieho – v tomto prípade českého – jazyka, ale i v rámci spoločenského a kultúrneho rámca bežného pre Slováka resp. obyvateľa Slovenska hovoriaceho po slovensky a prijímajúceho češtinu ako súčasť svojej jazykovej výbavy. Obohatením percepčného potenciálu o český text teda cudzinec rozširuje a obohacuje svoje kompetencie v komunikácii v slovenčine. Dôležitým pozitívnym momentom koncepcie viacjazyčnosti je tolerovanie interferencie ako javu sprevádzajúcemu učenie sa blízkyh jazykov.

Interkomprehenzívna výučba českého jazyka

V prípade ústnej interakcie je vzhľadom na podobnosť zvukovej, gramatickej i lexikálnej stavby slovenčiny a češtiny český percipient naklonený prijatiu slovenčiny ako jazyka komunikácie zo strany komunikačného partnera a naopak. Tento predpoklad je nevyhnutnou podmienkou komunikácie, v ktorej každý z komunikujúcich partnerov aktívne používa iný jazyk a pritom bez prekonávania zásadných komunikačných bariér úspešne realizuje svoje zámery a ciele.

V súlade s filozofiou interkomprehenzie považujeme v rámci výučby češtiny za potrebné sústrediť sa na zvukovej, gramatickej i lexikálnej úrovni v prvom rade na tie jazykové javy, ktoré sú blízke a dovoľujú pasívne porozumenie komunikátov písomného i ústneho charakteru. Zároveň toto spoločné východisko chápeme ako bázu, ktorú je potrebné vhodne rozširovať o jazykové javy, ktoré sú pre češtinu špecifické a predstavujú potenciálne úskalie v pochopení textu a realizácii komunikácie.

Nasledovný príklad jednoduchého textu odborného charakteru ukazuje, aké podobnosti a rozdiely v texte podobného charakteru môžeme očakávať (upravené podľa: <http://www.golden-prague.cz/zakladni-informace-o-ceske-republice.html> a https://mluvtecesky.net/cs/introduction/country_language/czech_republic).

Česko, **úředním názvem** Česká republika, je *stát ve střední Evropě*. Samostatným *státem* se Česko stalo 1. **ledna** 1993. *Podle české ústavy* je **parlamentní**, demokratický *právní stát s liberálním státním režimem*.

Česko je *vnitrozemský stát*. Má rozlohu 78 866 km². *Sousedí na západě s Německem (délka **společně** hranice 810 km), na severu s **Polskem** (762 km), na východě se Slovenskem (252 km) a na jihu s **Rakouskem** (466 km). Administrativně se dělí na **osm územních krajů**. **Hlavním městem** je Praha. V roce 2018 v Česku žilo *přibližně 10,6 milionů obyvatel*.*

Česko je země s **tržním hospodářstvím**, která patří k *vysoce rozvinutým státům světa*. Ekonomicky patří dle **Světové** banky do skupiny 31 *nejbohatších států světa s nejvyššími finančními příjmy*. Vykazuje též *poměrně nízkou nerovnost mezi nejbohatšími a nejchudšími obyvateli*. *Míra nezaměstnanosti je dlouhodobě nízká a pod průměrem vyspělých zemí*.

Zvýraznenie v texte:

- neoznačené časti textu majú rovnakú realizáciu v češtine i v slovenčine (napr. Česko, rozlohu a pod),
- *kurzívou* sú vyznačené rozdiely v hláskosloví (*stát, která*),
- **tučne** vyznačené rozdiely vznikajúce na morfológickej rovine (**názvem**, Gen. pl. **obyvatel**),
- podčiarknutý text signalizuje lexikálne rozdiely (ledna, dle).

Text z hľadiska ortografie a hláskoslovnia češtiny obsahuje:

- hlásky, ktoré sa nevyskytujú v slovenčine: ř – průměr, úřední (v texte sa vyskytuje i diftong ou, ktorý sa však výslovnosťou neodlišuje od skupiny ou/ov na konci slabiky v slovenčine);
- grafémy ě, ů, ktoré sa nevyskytujú v slovenčine: poměrně, svět, průměr, krajů;
- české e oproti slov. a: úřední – úradný, podle – podľa, se – sa, nejvyšší – najvyšší;
- české í oproti slov. ie: míra – miera;
- české i oproti slov. u (ú): vnitro(zemský) – vnútro(zemský), jih – juh;
- české st- oproti slov. št-: stát – štát;
- slabika s ou, é oproti slov. slabičnému l: dlouhodobě – dlhodobo, délka – dĺžka;
- české ou oproti slov. u/ú: susedit' – susediť, Rakousko – Rakúsko;
- rozdiely v kvantite: milion – milión, nízká – nízka;
- hláskoslovné alternácie k/c pri tvorení adverbii pomocou prípony -e v češtine a v Lok. sg substantív: vysoce, v roce oproti jednotnému slovnému základu v slovenčine (v roku, vysoko).

Text z hľadiska morfológie češtiny obsahuje:

substantíva:

- české -ě oproti slov. -e v Lok. sg.: v Evropě, na západě;
- české -u oproti slov. -e v Lok. sg.: na severu;
- české -em oproti slov. -om v Inštr. sg.: státem;
- české -ím oproti slov. -om v Inštr. sg.: hospodářstvím;
- v češtine -0 (nulová morféma) oproti slov. -ov v Gen. pl. životných maskulín: (milion) obyvatel;
- české -ům oproti slov. -om v Dat. pl.: státům;
- české -ů oproti slov. -ov v Ak. pl.: krajů;
- české -y oproti slov. -mi v Inštr. pl.: mezi obyvatelky;

adjektíva:

- české -í alebo -é oproti slov. -ej v Gen., Dat. a Lok. sg. feminín.: ve střední, v České.

Text z hľadiska slovnej zásoby češtiny obsahuje:

- odlišné české lexémy: země, leden, dle, chudý (nejchudší).

Z hľadiska pochopiteľnosti slovnej zásoby môžeme v texte nájsť len niekoľko slov, ktoré v slovenčine nemajú podobne znejúci ekvivalent, alebo je ich význam v slovenčine iný než v českom jazyku: *leden* (v texte *ledna*, v slov. *január*), *země* (v slov. *krajina*), *dle* (v slov. *podľa*), *nejchudší* (v texte *nejchudšími*, v slov. *najchudobnejší*).

Pri zvažovaní náročnosti resp. podobnosti českého textu pre cudzinca hovoriaceho po slovensky však treba vziať do úvahy niekoľko ďalších navzájom súvisiacich faktov. V procese percepcie českého textu ako textu v neznámom jazyku sa bez tréningu porozumenia môže výhoda porozumenia slovenčine stratiť, ak sa percipient zameria len na ekvivalentnosť resp. odlišnosť neznámeho a rodného jazyka – v tomto prípade češtiny.

Preto na schopnosť porozumenia novému jazyku môže mať okrem vzťahu češtiny a slovenčiny vplyv i to, že rodný – i príbuzný slovanský – jazyk percipienta písaného textu používa iný písomný kód než nový jazyk (čeština), napr. v prípade Slovanov sa ich rodný jazyk môže zapisovať cyrilikou alebo ich rodný jazyk nepoužíva diakritické znamienka. „*Čitateľ často etymologické korešpondencie ťažko nachádza z dôvodu rôznych pravopisných alebo neobvyklých morfológických vlastností. Potom hovoríme o ortografickej alebo morfológickej vzdialenosti príbuzných jazykov, t. j. problematické momenty nevznikajú na lexikálnej úrovni*“ (Jágrová, 2019, s. 244).²

Ak vezmeme do úvahy ortografickú korešpondenciu češtiny a slovenčiny, slovenské a české pravidlá ortografie sú veľmi podobné, češtinu od slovenčiny odlišuje len výskyt niekoľkých grafém s diakritikou (ě, ř, ů). V tomto prípade treba uvažovať i o ďalších jazykových rovinách, na ktorých sa prejavia korešpondencie a odlišnosti češtiny a rodného jazyka resp. češtiny a slovenčiny.

Ak je text napríklad ortograficky podobný, ale lexikálne vzdialený, mohlo by to viesť k hľadaniu spôsobu, ako vyplniť medzery v porozumení – zvyčajne v jazykovom a gramatickom repertoári, ktorý má čitateľ k dispozícii. Inými slovami, výraz lingvistická vzdialenosť sa musí buď bližšie špecifikovať uvedením roviny, na ktorú sa vzdialenosť vzťahuje, alebo sa musí chápať ako celkové zhrnutie rozdielnosti na všetkých rovinách (lexika, ortografia, morfológia, morfosyntax). Je pravdepodobné, že dôjde k (správne) transferu aj (klamlivým) interferenciám z iných jazykov, ak je text vnímaný ako dostatočne blízky“ (tamtiež, s. 244).³

V pochopení textu v blízkom neznámom jazyku – češtine – teda môžeme očakávať vplyv rodného jazyka alebo iného cudzieho jazyka, v tomto prípade slovenčiny – na všetkých jazykových rovinách, pričom významnú úlohu okrem vzťahu českého textu k slovenskému hrá blízkosť rodného jazyka k češtine. Úlohou komprehenzívneho kurzu češtiny v rámci rozvoja komunikačných schopností v slovenskom jazyku je naučiť sa využiť blízkosť slovenského jazyka

² However, often etymological correspondences are hardly recognized by the reader because of different spelling or unusual morphological properties. Then we speak of orthographic or morphological distance of cognates respectively, i.e. the difficulty does not lie on the lexical level.

³ If a text is for instance orthographically similar, but lexically distant, this might lead to searching for a way to fill comprehension gaps – usually in the language and grammar repertoire that is available to the reader. In other words, the term linguistic distance has either to be further specified by mentioning the level which the distance refers to or to be understood as an overall summary of the distance on all levels (lexis, orthography, morphology, morfosyntax). Both (correct) inferences and (misleading) interferences from other languages are likely to happen if a text is perceived similar enough.

a češtiny na pochopenie súvislého textu v českom jazyku prostredníctvom tých jazykových prostriedkov, ktoré sú v oboch jazykoch totožné resp. veľmi podobné, a tým obohacovať a rozširovať komunikačnú kompetenciu zahraničného študenta spôsobom, ktorý do istej miery kopíruje skúsenosti Slovákov s českým jazykom.

Formálne blízke a percepčne zvládnuteľné sú okrem slov, slovných spojení i vetných konštrukcií, ktoré sú v oboch jazykoch rovnaké, aj tie slovné tvary, ktorých lexikálny význam je blízky alebo rovnaký a rozdiel je len v realizácii gramatických kategórií vyjadrených rôznymi príponami (mennými i slovesnými) – napr. Inštr. pl. substantív mužského a stredného rodu *medzi obyvateľi* – alebo je forma prípony odlišná len čiastočne (*Česko se stalo státom, osm územních krajů*). Často je v rámci vety úroveň nepochopenia minimalizovaná vďaka tomu, že ak tvar substantíva obsahuje z pohľadu slovenčiny nepochopiteľnú alebo z dôvodu interferencie zavádzajúcu príponu, rozvíjajúce vetné členy majú v češtine často podobný alebo rovnaký tvar, aký by bolo možné očakávať pre daný pád v slovenčine (*mezi nejbohatšími a nejchudšími obyvateľi*) alebo vzťahy medzi slovnými tvarmi pomáhajú identifikovať prepozície.

Záver

Ako jeden z jazykov reprezentujúcich národy strednej Európy je slovenčina spolu s češtinou súčasťou širšieho geografického, politického i kultúrneho kontinua. Vzhľadom na významnú prepojenosť teritórií Slovenska a Česka v kultúrnej, spoločenskej, politickej i ekonomickej sfére existuje realita konštantnej prítomnosti českého jazyka v slovenskej jazykovej realite.

V tomto príspevku upozorňujeme na ďalší aspekt jazykovej a kultúrnej situácie, v ktorej sa cudzinci ocitnú v rámci vysokoškolského štúdia. Ide o znalosť českého jazyka, ktorá je súčasťou komunikatívnej kompetencie Slovákov, keďže tento jazyk síce Slováci aktívne nepoužívajú, avšak rozsah a hĺbku ich znalosti češtiny môžeme nazvať pasívnym bilingvizmom. Porozumenie češtiny však nie je súčasťou jazykových zručností, ktoré prostredníctvom štúdia slovenčiny automaticky získavajú aj cudzinci. Vzhľadom na blízkosť českého a slovenského jazyka a potreby komunikácie v bežnom i profesionálnom živote pociťujeme v rámci vysokoškolskej prípravy potrebu zaradiť kurz českého jazyka do výučby slovenčiny pre cudzincov.

Ako vidno i z analýzy zvoleného textu, spoločné črty v slovenčine a češtine prevažujú nad rozdielmi. V prípade, že ide o rozdiely v hláskosloví, forme morfológických a syntaktických prostriedkov na vyjadrenie vzťahov slov vo vete, je možné na tieto rozdiely študentov pripraviť a vytvoriť na percepciu neznámeho textu dobré podmienky aj vďaka tomu, že v prípade textov odborného charakteru je eliminované použitie nespisovnej časti slovnej zásoby a významne je zredukované i používanie prenesených významov slov a obraznosti.

Na základe krátkej kontrastívnej česko-slovenskej analýzy textu v českom jazyku možno vysloviť záver, že súčasťou východiska potrebného pre stanovenie cieľov a prostriedkov výučby češtiny v rámci kurzu slovenčiny ako cudzieho jazyka je nevyhnutne identifikácia takých črt českého jazyka, ktoré pre cudzincov ovládajúcich slovenský jazyk môžu byť v procese percepcie textu v češtine bez uvedomelého tréningu problematické. Analyzovaný text okrem potvrdenia očakávanej veľkej podobnosti jazykov, ktorá sa zvyšuje i výberom textu s predvídateľným a ľahko pochopiteľným obsahom (ktorý navyše korešponduje s obsahom kurzu slovenských reálií a kultúry v rámci štúdia slovenčiny ako cudzieho jazyka na univerzite), dobre demonštruje i odlišnosti medzi češtinou a slovenčinou na všetkých jazykových rovinách. Cieľom interkomprehenzívneho prístupu k výučbe nie je upozorniť na tieto odlišnosti, ale nájsť a predvídať zásadné momenty vedúce k nepochopeniu textu alebo jeho zlej interpretácii. Výber a príprava textov vhodných na interkomprehenzívnu výučbu češtiny musí brať do úvahy prítomnosť takýchto momentov v texte a úprava týchto textov musí zahrnúť i vytvorenie vhodného kontextu, ktorý uľahčí pochopenie vetných štruktúr, morfológických prostriedkov na ich vyjadrenie ako i pochopenie neznámej lexiky (napr. ako v prípade opozície *bohatý – chudý*

vo vyššie uvedenom texte, ktorá vďaka jednému z členov opozície – *bohatý*, ktorý je v češtine a v slovenčine rovnaký, dáva možnosť kontextuálne odhadnúť význam interferenčného člena opozície – čes. *chudý* = slov. *chudobný*).

Literatúra

CANDELIER, M., CAMILLERI-GRIMA, A., CASTELLOTTI, V., PIETRO de, J. F., LÖRINCZ, I., MEISSNER, F. J., SCHRÖDER-SURA, A., NOGUEROL, A. 2010. *Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures*. Austria: European Centre for Modern Languages. Dostupné na: <<http://carap.ecml.at/Portals/11/documents/CARAP-version3-EN-28062010.pdf>> [13. 10. 2019]

HÁDKOVÁ, M., LÍNEK, J., VLASÁKOVÁ, K. 2005. *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky: Nakladatelství TAURIS. 318 s.

HOLÁ, L., BOŘILOVÁ, P. 2014. *Čeština Expres 3 (A2/1)*. Praha: Akropolis. 112 s.

CHOVANCOVÁ K., MEŠKOVÁ L. et al. 2015. *Multilingválne spracovanie informácií. Interkomprehenzia v cudzích jazykoch*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici Belianum. 92 s.

JÁGROVÁ K., AVGUSTINOVA, T., STENGERA I., FISCHER, A. 2019. Language models, surprisal and fantasy in Slavic intercomprehension. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/325715430_Language_Models_Surprisal_and_Fantasy_in_Slavic_Intercomprehension [16. 03. 2020]

SOKOLOVÁ, M., MUSILOVÁ, K., SLANČOVÁ, D. 2005. *Slovenčina a čeština. Synchronne porovnanie s cvičeniami*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 179 s.

Spoločný európsky referenčný rámec pre jazyky: učenie sa, vyučovanie, hodnotenie. 2017. Bratislava: ŠPÚ, 255 s. Dostupné na: http://www.statpedu.sk/files/sk/publikacnainnosc/publikacie/serr_tlac-indd.pdf [16. 03. 2020]

Kontakt:

Mgr. Martina Uličná, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava
Slovenská republika
Email: iveta.rizekova@euba.sk